

O suvremenoj pomorskoj misli

MORE je izvrstan medij za razmišljanje, ali kad je riječ o radu ozbiljnije prirode, čovjek olako postaje labilan i rado ostavlja određeni posao za sutra...

Zbog toga gotovo sve one uzurpirajuće misli što mu svakodnevno u rojevima zasićuju psihu daleko u pustoši oceana, dakle, na tako elementarnom izvoru, koji je isto toliko neuhvatljiv kao i ta njegova posredna emanacija (kroz koju »usijanu glavu«) — veoma brzo odlaze u nepovrat kao što ponekad nepravedno pada u zaborav i sam taj veličanstveni Moreplovac i ženskar, koji nekako isključen iz »dobrog društva« bez prestanka luta morskim beskrajem, vrijeđan i koristan, ali nepriznat.

Problem je u komunikativnosti, jer se pomorac podjednako udaljava od kopna i od svijeta, a njegovo vlastito otuđenje odražava se prije svega u jednoj retrospektivnoj unutrašnjoj dimenziji, kojom se zapravo postepeno sve više produbljuje i njegova očita zrelost, što prezire sićušnosti svakodnevnice, pretvarajući dragocjena radna jutra, dremljiva popodneva i čarobne sutome u ravnomjerno odmjerene »morske straže«, a naivnu primisao na sasvim banalan dodir u najintimniju čežnju. U svemu tome ma nekog poimanja samoće, pomirenja s potpunim gubitkom vremena i neprežaljenim starenjem izvan fokusa mogućih događaja ili vrlo razumne i strpljive suradnje s nepreglednim prostranstvima da bi se jednog dana u rano svitanje stiglo »na drugu stranu«. Na dugo očekivanom povratku zapravo nitko nije do kraja priznao veličinu njegove žrtve, oglašujući se vulgarno o smisao avanture ili o prostodušnost tih plećatih mornara, koji su nam donosili neoskrvrjeni djelići nedostižnih krajolika, lišće teško odrađenih sati u potpunosti anonimnosti poziva ili bezbroj najspektakularnijih iskustava koja smo uvijek iznova bili spremni nepošteno prešutjeti, prikrivajući nevjesta očitu zavist.

Ponesen nekom dječaćkom naivnošću u prvim danima plovidbe često sam dolazio sebi i drugima s istinskom željom da nesebično porazdijelim svakome u prolazu ponešto od onih plodova mojih lutanja, da zabavim egzotičnim podatkom ili posuđenom dosjetkom, ali sam često nailazio na pogled hladna nerazumijevanja, odbojne ravnodušnosti, da ne kažem otvorene mržnje, kojom su se ljudi ogradrživali od mogeg toboznjeg hvalisanja. Zapravo, nije trebalo da budem drugačiji od njih, to su mi neprikriveno zamjerali. Nasuprot tome, kako sam napredovao u pozivu, istim uzlaznim putem postajao sam sve neosjetljiviji za bilo koji vanjski doživljaj i zato sam propustio da zabilježim mnoge stvari koje su mi tim postepenim sazrijevanjem izgledale sasvim normalne. Nisam nalazio nikakve osebujnosti u razigranosti tajfuna, spašavanju nasukanog broda ili masaku u srcu džungle u niječnom rukavu ekvatorijalne rijeke. Uostalom, sve te pustolovne pojedinosti i tako mi nitko ne bi bio povjerovao! Najzad me kao priznatog zapovjednika bio naprosto apsorbirao fenomen povjerenog broda sa svim onim nevidljivim preokupacijama koje vrlo često mogu oduzeti svaku individualnost.

Umjesto svega toga postao sam vrlo podozriv pomorski kritičar.

STILIZIRANO MORE

Skoro na svakom brodu gotovo svakodnevno raspravlja se o tome kako se o moru piše i kako pomorce tretiraju ti svojeglavi ljudi na kopnu (!). Povremeno u novinama izađe kakav uzbudljiv prikaz o tragičnom udesu brodova s mnogo laičkih podataka koji vrve greškama, preko kojih osjetljivi pomorac jedva može prijeći bez negodovanja. Neki novinari dolaze nevjesto na brod i radi veće senzacije obraćaju se brodom kuharu, iako je sasvim razumljivo da im on ne može pružiti nikakvo profesionalno objašnjenje, osim možda u pogledu pripreme ustajalog mesa iz dotrajalog frižidera. Osim toga ti su obješenjaci kadri da neupućenom došljaku, željnom kakva specifična kolorita, podvale kakvu dobro smišljenu ludost koja bi lako mogla nasmijati čitavu

trgovačku mornaricu, a o kitolovcima da i ne govorimo. Na primjer, dobro je poznata dosjetka nekog mornara s broda »Jadrolinije« koji je jednom novinaru iz unutrašnjosti bio odao nekoliko »strogo povjerljivih« pojedinosti o tome kako se koči brod kad plovi »nizbrdo«!

Pojedini kapetani zaista su grubi i nepristupačni, ali tome je uzrok obično kakav prijašnji dodir s nimalo korektnim novinarom koji je u svakoj prilici iskreno suosjećao s razgaljenim »morskim vukom«, a kasnije je o tome napisao plastičan prikaz kako je najbolje znao i umio. Nije nijedan slučaj da se suradnici čak i primorskih listova gube u nepoznavanju pomorskog miljea pa recimo, ne razlikuju »Jadransku slobodnu plovidbu« od »Jadrolinije«, što je zaista za najozbiljniju osudu, jer su kadri da za neki brod (koji je još jednom doživio kakav udes!) kažu da pripada sasvim drugom poduzeću. A bilo bi tako jednostavno zaključiti da su brodovi »Jadrolinije« isključivo putnički, pa u skladu s time imaju i onaj specifičan izgled, obojeni su svi od reda u bijelo za razliku od trampera bilo kojeg drugog našeg poduzeća, koji analognog prijevozu tereta imaju također različitu »siluetu«... Isto se tako u težnji za što efektivnijim citiranjem podataka navodi geografska širina i dužina nekog mjesta na Jadranu za koje to zbog očigledno poznatog lokaliteta nije uopće potrebno i pri tome se sasvim pogrešno citira »sjeverna dužina« ili »istočna širina«, iako svakome iz osnovne škole na ovamo može biti poznato da postoji sjeverna širina i istočna dužina, što sasvim razumljivo, nije baš isto. Ima doduše, među ljudima od pera i rijetkih izuzetaka kao što je nekadašnji pomorac Frane Jurić, koji nas je širokim poznavanjem mora i istančanim nervom osjećajnosti mnogo puta uspio ganuti ili oduševiti. U plejadi vrlo poznatih novinara i reportera donekle se približio smislu mora i Fadil Hadžić, Ivo Braut, Bora Radonjić, Milan Mudronja i još poneki od njih, premda su njihovi napisi dosad uglavnom bili ili subjektivne ili reproduktivne naravi.

More ima svoju logiku i svoje zakone koji se dijalektički neprekidno mijenjaju i to bi svakako trebalo držati na umu kad se o njemu govori ili piše. More je, možda, domena poezije, ali svakako i domena svakidašnjosti, dakle podjednako područje mašte i rada. Zato i želimo dokrajčiti stare budalaste mitove, tražeći za svaki ustupak ili odricanje i adekvatno priznanje, umjesto da se otežane specifičnosti pomoračkog poziva zanemaruju kao nešto što je svakome mornaru samo po sebi urođeno.

Ali ako u tom gorkom pozivu pored odricanja, stihije i zahtjeva ima i nešto avanture, poezije ili humora, to dakako ne treba prešutjeti u granicama stvarnosti. Smiješno je precijenjivanje, kojim se u svakodnevnom kontaktu pojedini slučajni putnici na relativno »kratke staze« ukrašavaju aureolom važnosti tu i tamo na radnim i manje radnim mjestima, tražeći što sigurniju i višu stepenicu na lestevici banalne administrativne hijerarhije.

Čovjeku odjednom iz čista mira cijena raste, ako je nosom zavirio u inozemstvo, iako ga je tamo profesionalni pomorac možda susretao kao neugledna i izgubljena predstavnika jedne teatralne zbilje u kojoj će naknadni privid o svojoj bjelosvjetskoj veličini vrlo skupo »prodavati«. U tome smislu on će naići na punu podršku okoline koja će o njemu šaptati s najdubljim respektom ili strahopoštovanjem: »Znate, on Vam je bio u Etiopiji«, ili će on sam već nakon prvog tiska ruke vrlo opširno pričati »kako je sve u najboljem redu tamo u Americi« (zacielo njegovom zaslugom?)

Medutim, mornar će u takvim prilikama čak biti sretnan da se upoznao s čovjekom koji je vidio samo stoti dio onog što predstavlja njegovo neprekidno trajanje, i s krajnjim razumijevanjem slušati će njegova naklapanja koja su do te mjere notorna da bi sablaznila i najveću neznalicu. Pomorac je altruista u svakom pogledu i rado će vam sve svoje znanje ustupiti za trenutak simpatije ili drugarstva. O tome se mogao uvjeriti svaki radoznali putnik koji se nepozvan našao na zapovjedničkom mostu putničkog broda, gdje mu je dobroćudni »barba« razgovarajući s njime potpuno ravnopravno s bezgraničnim

strpljenjem rado objasnio kako se uključuje »echo-sounder« radiogoniometar, gyro-kompas i radar. Ali teško je povjerovati da je taj slučajni namjernik, klimajući glupavo svojom umiljatom glavom, zaista bio svim tim objašnjenjima dorastao. On je naprosto bio raznježen kapetanovim povjerenjem i uskoro zatim povukao se s mosta oplemenjen za još jednu laičku zbrku koja mu je samo još više otvorila apetit u brodskom restoranu. Parirao bih ovom primjeru jednim još svakidašnjijim: svatko je dosad imao prilike da ide zubaru, ali nikad nije doživio da mu je taj važan eksponent ljudske prisnosti iz čista mira pokazao kako funkcionira električno svrdlo za provrtanje zubi ili da mu je s podjednakim strpljenjem objasnio kako se rukuje kojim kliještima u pobožno izoliranoj staklenoj vitrini ...

Mi se, naravno, više ne zanosimo otocima zakopanog blaga i ne dižemo ni pobune na vlastitome brodu i zato nas je, valjda, i literatura zanemarila. S druge strane su vremena navigacija pružila je modernizaciju u svemu, zadovoljila je neke od osnovnih ljudskih potreba na moru, a pomorsko štivo svela na gotovo bezvrijedne opise »dalekih zemalja« bez užeg udubljanja u nove uvjete života na moru.

KNJIŽEVNOST MORA

Nema ništa snažnijeg od vječnosti i beskraja mora, od njegova tragičnog utjecaja, čak i poslovične fatalnosti: mjad mornar — stari prosjak! Od poetskih apstrakcija do svakodnevnog dodira: plovidbe, tradicionalne monumentalnosti, ribarenja, pa čak i kupanja u njemu.

Međutim, uzroke takve sterilnosti u našoj književnosti treba u prvome redu potražiti na kopnu u usko omeđenim prostorijama pojedinih redakcija, gdje se a priori prihvaća svaki otrcani napis kakva sasvim slučajna moreplova, koji je otišao na put po unaprijed utvrđenom planu da sobom donese određeni broj otkucanih stranica i na neki način opravda materijalni izdatak uredništva ili dobronamjernost nekog drugog pokrovitelja, dok se istovremeno svaki drugi entuzijast među »pravim« pomorcima potpuno ignorira kao, tobože, nedorastao reporter ili subjektivist.

Poznajem znatan broj obrazovanih pomoraca s izuzetnim sposobnostima apercipije (kapetani Niko Botica, Zoro Orepić, Ljubo Mimić), koji su u nekoliko diskretnih pokusa stvorili relativno zapažene radove iz pomoračke sredine, ali su se uskoro, prikraćeni neprihvatljivim zahtevima redakcije, rezignirano zauvijek povukli. Zato se danas neutježno vapi za kakvim-takvim morem u našoj književnosti, kad istovremeno drugi narodi imaju cjelovitu književnost mora. Prisjetimo se samo »Moby Dick« Hermana Melvillea, ratnih romana Hermana Wouka ili Nicolasa Monsarrata, zatim poznatih pomorskih djela kao što su »Ocean«, »Brod«, »Kapetan« čiji monumentalni i jezgroviti naslovi govore sami za sebe.

Posebno priznanje u širokom tretmanu mora zaslužuje, na primjer, glaskovski »Nautical Magazine«, koji se jednom prilikom u fus-noti ogradio od mišljenja gnjevnog autora članka o životu pomoraca pod naslovom »Prognači od prognanih«, jednog zaista odvažnog mladog čovjeka, ali ga je ipak objavio. Suradujem u raznim listovima već dugi niz godina i u početku sam doživljavao mnoga razočaranja, kad sam nemilice nailazio na usko-grudnost i nerazumijevanje. To me, međutim, s vremenom do te mjere očvrstnulo da sam ponekad pronalazio kakva duhovita rješenja i putove do konačnog objavljivanja nekog posebno bliska rada. Jedan naš ugledni tjednik u početku odbio mi je priču o moru za koju sam skromno ili neskromno mislio da zacijelo predstavlja nešto najbolje što sam dotad bio napisao. Nekoliko mjeseci kasnije, kad se promijenio urednik, pokoravajući se istančanoj intuiciji poslao sam ponovno tu priču istom listu i kad su je u narednom broju objavili mnogi čitaoci dali su oduška svojem oduševljenju u mnogobrojnim pismima upućenim redakciji. Kad sam zatim prvi put posjetio neke redakcije u unutrašnjosti, mnogi urednici koji su dotad čitali i objavljivali moje napise s mora iskreno su mi priznali da su me pod dojmom tih »materijala« — »sasvim drugačije zamišljali«. Vjerojatno s drvenom no-

gom, s blendom preko oka ili s papigu na širokom ramenu?!

Listajući povremeno ilustrirani tjednik »Sport i svijet« nailazio sam na zanimljiv ilustrirani prilog nekog Jovana Mrkonjića što se jednom bio »otisnuo crnim tušem po belom svetu«, na talentiranog beogradskog novinara i karikaturuistu, koji je ploveći na brodovima »Jugolinije« na originalan način u riječi i slici prodirao u daleke egzotične krajeve, ljude i običaje, ali se nijednom nije uputio u delikatnu morsk materiju, što je svakako bolje s njegove strane. Koliko je to za laika nezahvalan pasao, najrječitije govori knjiga »Krvotok broda« Milana Osmaka, a književnik Joža Horvat sa svojom zamisli da bude »prvi Hrvat nakon Visina« (ili čak prvi Južni Slaven, ne sjećam se više) koji je na jedra oplovio svijet i da piše o moru predstavlja jednostavno — nesretan slučaj.

Izdavačka kuća »Otokar Keršovani« iz Rijeke već godinama dodjeljuje vrlo vrijednu nagradu za »knjigu o moru«, ali dosad nije imala prilike da nagradi i pravi pomorski roman, prije bi se moglo reći da je bilo riječi o primorskim romanima kao što su »Markan« Vladimira Segote, »Sivin povratak« Kreše Novosela ili »Pomirenje« Srečka Cuculića. Ovaj posljednji je zapravo u tom smjelnju išao korak naprijed, jer je otprilike najintenzivnije otkrino vrata moru, dajući zanimljivu analizu velike prekomorske luke, ali treba već jednom i krenuti na more. Možda bih i sam imao sličnu pretenziju da se okušam u pomorskom romanu, za koji neku vrst okosnice već dugo nosim u glavi, kad me ne bi mrzilo — da se »ispovijedam«, što je također urodna pomoračka averzija.

MORE U CELOFANU

U nevezanom dodatku ovome osvrtu mogli bismo se isto tako ukratko osvrnuti i na druge umjetničke kategorije u kojima se more također često tumači previše banalno, s bolesnim sentimentom ili potpuno kliširano i konfekcijski. Jednom je neka njemačka tvrtka u nas snimala koprodukcijski film i promućurnom režiseru nisu odgovarali likovi mornara koje je zatekao na jednom našem brodu. Umjesto njih doveo je čak iz Njemačke (tamo ih zacijelo ima na pretek?) nekoliko pogurenih i deformiranih tipova, koji su neprestano u svakom kadru bahato naginjali iz boce ili tobože granzivim kretnjama bacali kocku. U našem filmskim ostvarenjima možda nema tako trivijalnih primjera (jer nemamo ni pravih filmova o moru) međutim, još se uvijek sjećam jednog od naših prvih filmova »Svi na more« u kojem su tri mornara u »obaveznom« prugastim majicama držali gitare u desnoj ruci, a druga trojica po svoj prilici radi simetrije (važnijeg razloga nije bilo) — u lijevoj! A jedna čarobna jedrilica, nalik na »Besu« koju je, naravno, vukao nevidljivi motorni čamac, plovila je punim jedrima po idealnoj »bonaci« ... Teško je vjerovati da se takve greške mogu potkrasti u engleskim pomorskim filmovima, jer u njima, recimo, brodsko zvono pravilno otkucava sate »morske straže«, telegrafist daje »pravu« depešu i mornari izgledaju mnogo ljudskije.

Koliko je more našlo odjeka, recimo u slikama, muzici ili kiparstvu isključivih umjetnika, toliko su i sami pomorci našli načina da kroz te umjetničke kategorije dadu oduška svojem poimanju pučine i tumananja. Među njima našlo se zanimljivih ličnosti koje su bile u stanju da izazovu punu pažnju iznenadene javnosti svojim radovima. Kapetan Ciciliani, dugogodišnji »morski vuk« isto je tako poznat i kao originalan rezbar, Tomo Remetin kao kipar, kap. Kelez kao slikar, telegrafist Heliodor Pančina kao umjetnički fotograf, a kap. Mario Dabelić kao vrstan zabavni pjevač. To nas navodi na pomisao da talente u svakom slučaju treba potražiti na izvoru misli u košmaru jave i sna.

I na kraju, još se uvijek tu i tamo u kakvoj svečanoj prilici, recimo na nivou Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva pri akademiji JAZU može čuti ona »mudra« izreka da je ploviti potrebno, a živjeti — nije. »Navigare necesse est, vivere non est necesse« Tako nešto imalo je možda nekog smisla u doba galija kad su vlastodršci prisilno držali ljude u mrkoj utrobi broda. Ali danas u vrijeme socijalističkog humanizma, kad je

briga za čovjeka (i na moru, dakako !) izbila na prvo mjesto, takav mazohistički stav potpuno je deplasiran.

Vjerovatno neki klasično izobraženi pojedinci, koji to olako i površno shvaćaju i ne misle na dublje značenje te krilatice, nego se i sami sasvim nesvjesno povode za nekakvom petparačkom romantikom.

U nas se mnogo toga učinilo za poboljšanje i unapređenje života na moru. Na tome ne treba stati, potrebno je krenuti »svom snagom naprijed« još dalje. A ploviti je zaista potrebno (to ne treba osporavati), ali zato da bismo svi zajedno bolje živjeli.

Kap. Bruno PROFACA

Split